

Auran rantamilta lähti – uutta, uusvanhaa vai vanhaa uutta?

Ville Pernaa – Mari K. Niemi: Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia. Kleio. Edita, Helsinki 2005. 285 sivua.

■ Turun yliopiston poliittisen historian laitoksen tuore yleisesitys suomalaisen yhteiskunnan poliittisesta historiasta vertautuu luonnollisesti kahteen

aiempaan *Suomen poliittiseen historiaan* – edellisen (1976) tekijöinä Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Keijo Kulha, jälkimmäisen Osmo Jussila, Seppo Hentilä ja Jukka Nevakivi (1995, minkä jälkeen useita painoksia). Tätä vanhemmat (M. G. Schybergson ja L. A. Puntila) lienevät jo muuttuneet lähinnä historiografisen kiinnostuksen kohteiksi.

Kirjan kirjoittajina on toiminut Turun poliittisen historian laitoksen ydinjoukkoa: professorit Jorma Kalela ja Timo Soikkanen, dosentit Juhani Mylly, Tapani Paavonen ja Vesa Saarikoski sekä valtiotieteiden tohtori, erikoistutkija Ville Pernaa. Pernaa on valtiotieteen maisteri Mari Niemien kanssa myös kirjan toimittaja. Yleisessä kielenkäytössä kirja tunnetaan jo aika laajasti ”moottorisahakirjana” kansikuvansa takia. Poliittisen historian tematiikalle epäkonventionaalinen kuvavalinta selittyy sillä, että kirjan tekijöiden mukaan moottorisaha tuhosi pienviljelijänä elämisen edellytykset sekä aiheutti Pohjois- ja Itä-Suomen tyhjenemisen ruuhka-Suomeen ja samalla uuden yhteiskuntapolitiikan ja hyvinvointivaltion rakentamisen.

Seuraavassa en tarkastele kirjaa artikkeli artikkelilta, vaan ajatellen kokonaisuutta, sekä kirjan vertaamista edeltäjiinsä.

Korostamansa sosioekonominen näkökulman vuoksi kirja panee nimittäin lukijan tekemään mielessään vertailuja muihinkin kirjoihin kuin Jussila–Hentilä–Nevakiveen ja Rasila–Jutikkala–Kulhaan. Mieleen tulevat myös Pertti Haapalan toimittama *Talous, val-*

ta ja valtio (1. painos 1990), joka käsittelee autonomian ajan Suomen talous- ja sosiaaliliikettä, sekä Risto Alapuron toimittama, järjestäytymisestä ja organisoitumisesta kertova *Kansa liikkeessä* (1987). Tiettyjä miellehtymiä ei voi välttää myöskään Lauri Haatajan, Seppo Hentilän, Jorma Kalelan ja Jussi Turtolan *Suomen työväenliikkeen historiaan*. Tosin niitä ei tullut ihan siinä määrin kuin Helsingin Sanomien kirja-arviossa, jonka mukaan ”Marxin henki leijuu” tämän uudenkin kirjan yllä (*Suomen työväenliikkeen historiassa se ei ainoastaan leijunut*). Lisäksi talous- ja sosiaaliliikkeen näkökulma tutkimuksessa ei sinänsä ole mikään marxilaisuuden osoitus tai yksinoikeus. On porvarikin aina tajunnut talouden tärkeyden, hän ei ole vain koskaan tehnyt siitä sellaista ideologiaa, jonka taakse hän kokisi velvollisuudekseen kouluttaa kaikki muutkin. Riittää, että toimitaan talouden mukaan.

Kirja lähtee näyttävästi haastamaan poliittisen historian vanhoja tulkintoja – ”perinteistä poliittista historiaa”, kuten yksi alamme stereotyyppisöivimmin ja yleistävimminkin käytetyistä termeistä kuuluu. Johdannon mukaan kirja on ”konkreettinen esimerkki poliittisen historian uudesta suunnasta”, ja se kyseenalaistaa ”poliittisen historian rajoiksi vedettyjä aitoja talous-, sosiaali- ja kulttuurihistorian suuntaa”. Lisäksi, toisin kuin edellisessä *Suomen poliittisessa historiassa*, vältetään yksiselitteisiä tulkintoja; näiden sijasta kirjoitetaan asioista, joista historiankirjoituksessa ei ole

yksimielisyyttä, ja vakiintuneita tulkintoja lähestytään vaihtoehtoisista suunnista. ”Haastamme samalla aikaisemmista yleisteoksista tutun poliittisen historian peruskertomuksen.” Lopuksi ilmoitetaan, että teos henkilöityy eläkkeelle siirtävään professori Jorma Kalelaan. Kirjasta muodostuneen siis ainakin mielikuvissa lähes virallinen viranjättötestamentti.

Haastaminen on aina hyvä ja kunnioitettava lähtökohta, uusien näkökulmien tarjoamisesta puhumattakaan. Kummassakin tarkoituksessa myös onnistutaan sinänsä varsin hyvin. Paikkansa varmasti pitää, että aiemmat *Suomen poliittiset tarinat* eivät ole käsitelleet niitä asioita ja näkökulmia, joihin turkulaiset nyt kiinnittävät huomionsa. Olisi myös kohtuutonta vaatia, että kirjoittajien olisi pitänyt taas toistaa laajasti ne perustietämykseen lukeutuvat poliittisen tapahtumat, jotka ovat löydettävissä kahdesta edellisestä *Suomen poliittisesta historiasta*. Nämä asiat on ainakin perusteiltaan lupa olettaa lukijoiden tunteiksi (tosin epäilen, riittääkö teoksen ymmärtämisen pohjaksi historian kouluopetus, kuten johdanto lupaa). Uudenlaisen kertomuksen rakentaminen on paljon hedelmällisempi lähtökohta kuin tiukka pitäytyminen siihen, että tietyt asiat ja tietty kronologia olisi kerta kaikkiaan aina oltava hakuteosmaisesti mukana. Silloin ei lopulta jäisi käytännössä edes tilaa esitellä sitä, mikä kirjoittajien mielestä on uutta ja haastaa vanhaa.

Toisaalta korostamalla kovin voimakkaasti haastamista ja uusia näkökulmia sekä sitä,

kuinka vanhat esitykset ovat ”sivuuttaneet” tärkeitä näkökulmia, avataan samalla oma sivusta vastaavalle kritiikille. Kaipa aiemmilla tutkimuksilla ja yleisesityksillä on ollut vastaava oikeutensa tehdä rajauksia, ilman että se merkitsi alempitasoista suoritusta? Vaikka sitä ei suoraan niillä sanoilla ilmaistaikaan, ”uutuuden” korostamisesta tulee helposti moraalisen ja älyllisen ylemmydentunteen sävy. Ja jos kirjan nimeksi otetaan *Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen historia*, niin ne saappaat, jotka vedetään esiin, muodostuvat kovin suuriksi, koska sellaisen otsikon avaama horisontti on täysin rannaton – yhtä kaikenkattava kuin yhteiskunta, ja se on muoto, joka oikeastaan viittaa ”yhteen oikeaan” tulkintaan.

Vaikka siis on ymmärrettävää ja hyväksyttävää, että yksi kirja ei voi kuvata koko yhteiskuntaa, kovin totaalisen otsikon johdosta lukijan on suorastaan pakko kysyä, miksi kirjan sisältö jättää monia oleellisia asioita käsittelemättä. Missä ovat puolueet, missä luokat, missä luokkien elämäntavat, niiden sosiaaliset suhteet, missä kauppa ja liikenne, missä ulkomaankauppa, missä sivistystoimi, missä kulttuuri (eikä lista tähän loppuisi)? Ainakaan kulttuurinäkökulman ilmiöt eivät kirjassa ole juurikaan esillä sellaisessa laajuudessa kuin kirjan johdannon ja takakanen pohjalta olisi lupa odottaa (lukuun ottamatta Sleepy Sleepersin idänpoliittista seikkailua).

Aika yllättävältä tuntuu myös, että naisten historiasta ei ole kirjassa erillistä kokonai-

suutta eikä mukana yhtään naiskirjoittajaa. Erillinen luku olisi tietenkin voitu tulkita karsinoivaksi ja marginalisoivaksi. Mutta epäilemättä kirjoittajien hyviä tarkoituksia tässä asiassa jäi lukemisesta silti se vaikutelma, että nyt löytyy vain eri artikkelien yksittäisiä ja hieman ”ohimennen”-tyylishä mainintoja naisten poliittisesta historiasta. Professori Seikko Eskola tekikin omassa arviossaan kirjasta huomion, että moottorisahan tilalla tai rinnalla olisi valitun näkökulman mukaisesti saanut mukana olla myös kodinkone tai ehkäisyväline.

”Haastamisen” sosioekonominen lähestymistapakin näytetään kirjassa loppujen lopuksi aika perinteisessä formaatissa. Esimerkiksi laitoksen 1990-luvun kiinnostuksen kohteista sellaiset suunnat kuin postmodernismi ja lingvistinen käänne eivät nyt näytä olevan mukana. Se, joka on lukenut teokset *Kansa liikkeessä* ja *Talous, valta ja valtio*, ei välttämättä saakaan tästä kirjasta hirveän paljon uutta, mitä tulee toista maailmansotaa edeltäneeseen aikaan. Ei sen korostaminen, että poliittisten tapahtumien sosioekonomisten taustatekijöiden tuntemus ja merkitys ovat tärkeitä, tai *Suomen taloushistorian* tilastotietojen esitleminen, anna sosiaali- ja taloushistorian jo usein toistamiin näkökulmiin paljonkaan uutta lisäarvoa (anteeksi marxahtava termi). Näin on etenkin, mitä tulee itse *poliittisen* historian tietämykseen, kun kytkennät poliittisiin tapahtumiin, ryhmiin ja henkilöihin jäävät kovin ohuiksi. Teos kirjaa sosioekonomiset rakenteet

ja edellytykset, mutta se saisi mennä useammin siihen, miten nämä vaikuttivat ajan toimijoiden henkiseen maailmaan ja kokemukseen – Koselleckia lainatakseni kokemustiloihin ja odotushorisontteihin. Niiden perusteellahan rakenteet miettiin ja toimintatavat ja politiikka muovattiin. Osa kirjasta jää kovin luettelomaiseksi.

Ymmärrän kyllä lähestymistavan, joka jättää henkilöt tietoisesti varsin syrjään. Se on yksi vaihtoehto, jolla on puolustettava paikkansa. Tekijät asettavat ehkä tietoisesti ja provosoivastikin päänsä vapaaehtoisesti pölkylle esimerkiksi sillä, että kirjan henkilöhakemistossa mainitaan neljäsimmästä ensimmäisestä presidentistä vain yksi ja että Mannerheimiin on täsmälleen yksi viite. Tämä on yhtä monta kuin Igor Lariionoviin, Rauno Korpeen, Idi Aminiin tai Henry Milleriin ja yksi vähemmän kuin Mato Valtoseen. Kilpailevia käsityksiä siitä, onko kyseisten henkilöiden merkitys ollut suomalaiselle yhteiskunnalle yhtä suuri kuin Mannerheimin, varmasti löytyy, vaikka ei ajateltaisikaan ”Suurimman suomalaisen” kaltaisten kansanhuvien tuloksia. Syntyy jopa vaikutelma, että näin huolellinen monien avainhenkilöiden välttely on itse asiassa merkki siitä, että on jääty vanhan näkökulman vangiksi. Vielä suuremmassa määrin tuottaa uskottavuusongelmia se, kuinka vähän puolueet ja instituutiot esiintyvät kirjassa toimijoina.

Ehkä kirjan näkemys siitä, mikä on ”uutta”, on kuitenkin ollut hiukan liikaa suomi- tai ainakin pohjoismaissidonnaisista. Esimerkiksi saksalaisessa

tutkimuksessa ovat viime vuosina korostuneet entistä enemmän ryhmäsidonnaiset mentaliteetit ja ryhmien ja puolueiden toisistaan eriytyneet kokemusmaailmat, jotka on toisaalta kytketty yleispoliittisiin tapahtumiin. Tämä on koskenut etenkin Kolmannen valtakunnan tutkimusta, jossa ovat vilisseet sellaiset nimikkeet kuin ”Hitlerin kenraalit”, ”Lääkärit Kolmannessa valtakunnassa”, ”Juristit ja hakaristi” ja niin edelleen – mielestäni kohtasin jo ääripään, kun näin kirjakaupan hyllyssä ”Lemmikkieläimet Kolmannessa valtakunnassa”. Itäeurooppalaiset kollegat puolestaan tuntuvat usein kuin päässeensä vuosikymmenten kiellon jälkeen vapauteen, kun saavat tutkia maittensa poliittista historiaa sellaisista näkökulmista käsin, jotka meistä tuntuvat hyvinkin traditionaalisilta. Unkarilaisista tuntuu joka toinen tuttu kollega väsäävän omaa Horthy- tai Kádár-kirjaa. Kolmannen maailman historianäkemykset saattavat puolestaan olla skandinaavisin silmin katsottuna hätkähdyttävän suurmieskeskeisiä. Näin ollen kansainvälisessä vertailussa ”uusien näkökulmien” läpilyönti tai edes trendi ei ole välttämättä ollut niin laaja kuin luullaan.

Sosioekonomisia rakenteita-kin lähestytään kirjassa useimmiten hiukan toispuolisesti, toteutuneiden uudistusten näkökulmasta – tavallaan siis ”voittajien historiasta”, vaikka oma suunta epäilemättä otaksutaan underdog-näkökulmaksi. Kun hyvinvointivaltiojärjestelmä kuitenkin nähdään uuden aikakauden alkuna, ja varsin selkeästi positiivisena,

kyse on nimenomaan voittajänäkökulmasta pohjoismaisin linssein. Lisäksi kirjassa ammattijärjestöt ovat suhteellisen näkyvässä osassa, mutta sen sijaan ne instituutiot, jotka pysyvyysvoimallaan ovat muovanneet yhteiskuntaa ja sen ilmapiiiriä sekä sopeuttaneet muutosvoimia, myös sosiaalivaltiota, vanhoihin rakenteisiin, aika lailla sivuutetaan. Voittajien näkökulmasta kertoo tavallaan sekin, että termiä ”hyvinvointivaltio” ei edes problematisoida, vaikka periaatteessa se on sanana samanlainen kuin ”vapaussota”. Asiasta keskusteleva sivistyneistön valtaosa nimittäin kannattaa sen takana olevia arvoja ja tavoitteita kuten ”vapaussotaa” aikanaan, ja positiivinen imago on vielä pönkitty sanalla, joka on arvoväritteinen (sillä kukapa vastustaisi ”hyvinvointia” sen enempää kuin aikanaan ”vapauttakaan?”). Hyvinvointivaltio*identiteetti* olisi-kin yksi todella tarkemman tutkimuksen arvoinen kohde – samoin kuin sitä vahventava reaktio, amerikkalaisuuden luominen Toiseudeksi.

Korostettakoon kuitenkin, että suhtautumiseni kirjan ideaan ja lähestymistapaan ei ole mitenkään negatiivinen, eikä tarkoitukseni ole liioin esittää minkäänlaista arvoarvostelmaa hyvinvointivaltiosta sinänsä. Voihan sitä paitsi olla, että hyvinvointivaltio vertautuu nykyään terminä sortovuosiin siinä mielessä, että se on suurimmalle osalle historian harrastajia ennemmin kronologinen tunnistetieto kuin moraalipoliittinen kannanotto.

Lisäksi tekijöiden syvempi näkemys, jonka mukaan histo-

ria koostuu eri nopeuksilla etenevistä prosesseista ja eritasoisista, toisiinsa limittyvistä tilanteista, pitää varmasti paikkansa ja on validi selitys valitulle näkökulmalle. Uusia näkökulmia toki löytyy joka artikkelista, yhteensä varmasti enemmänkin kuin yhden kirjan siteiksi. On valaisevaa saada lukea Suomen autonomiasta siitä kertovien muuttuvien tulkintojen kautta, verrata Suomea toisessa maailmansodassa ja vaaran vuosina Väli-Eurooppaan, lähestyä niin sanottua suomettumista ruohonjuuritasoon ja arjen ilmiöiden kautta tai analysoida vuoden 1944 jälkeisen asutustoiminnan ja nykyajan globalisaation vaikutusta arkielämään. Kaikissa näissä on sitä paitsi mentaliteettien kartoitusta, jota tarvitaan sen havainnollistamiseksi, miten asiat on koettu. Mutta lisäksymyksiä valittu lähestymistapa kyllä herättää – myös vaihtoehtoisista lähestymistavoista. Lisäksi tämänkään kirjan havainnollistamistapoja tuskin pystyttäisiin hedelmällisesti käyttämään, ellei se traditio-naalinen peruskertomus olisi kirjoitettu ja luettu aikaisemmin ja löydettävissä muualta.

Kirjan lopun analyysit ”perinteisen politiikan lopusta” sekä globalisaatiosta ovat aiempiin yleisesityksiin verrattuna todella uusia avauksia ja tuovat uudenlaisia vaihtoehtoja nykyajan politiikan tulkintaan. Poliittisten puolueiden supermarketisoituminen ja ihmisten uusi tapa kokea se, mikä on oleellista toimintaa ja luo omaa poliittista identiteettiä, ovat erilainen ilmiö kuin aiempien vuosien luokkakan-tainen tapa äänestää ja rajata

jo lähtökohtaisesti tietyt ryhmät vihollisiksi, pois mahdollisten yhteistyökumppanien joukosta.

Hieman kuitenkin ihmetyttää, miksi tulkinnat perinteisen politiikan lopusta ja globalisaation sisällöstä tulevat esitellyksi kuin tosiasioina, kun kyseessä on kuitenkin vain yksi näkökulma (”vain”-sana ei ole tässä vähättelyn vuoksi, vaan sen korostamiseksi, että yhtä totuutta asioista ei ole). Tuntuu siltä, kuin kirjassa oltaisiin jopa hieman loukkaantuneita siitä, että media ja suuri yleisö eivät ole huomanneet, kuinka kaikki on muuttunut, vaan pitäytyvät vanhaan politiikka-kuvaan.

Mutta entä jos muutos ei tosiaan olekaan ollut kaikenkattava ja absoluuttinen? Entä jos sitä ei oikeasti sellaiseksi mielletä? Monet näkevät varmasti aivan vilpittömästi ja mielestään yhtä perustellusti globalisaation tai organisoituneen puolue- ja järjestötoiminnan merkityksen aivan toisin kuin siten, että kaikki olisi muuttunut. Tai että se olisi muuttunut juuri siten, kuin kirjassa esitetään. Tulkinnat riippuvat siitä, miten koki aiemman todellisuuden; eivät kaikki aiemminkaan uskoneet yhteen totuuteen tai luulleet saavansa luotettavien vastausten selkänöjää jostain yhdestä ideologiasta, eikä heidän takansa näin ollen ole kaatunut mikään täysin selkeiden vastausten maailma. Kirjassa esitellylle analyysille vaihtoehtoiset näkemykset ja argumentit – joita ei voi kaikkia niputtaa kirjassa jatkuvasti toistetun ”kansainvälisen kilpailukyvyyn korostamisen” nimikkeen alle

– olisi voinut nekin esitellä, kun kyse on asioista, joiden tulkintaan ei vielä ole kovin paljon perspektiiviä. Näinhän johdannossa on sitä paitsi luvattu asioita lähestyä. Ja vaikka nämä näkemykset tuntuisivat asiallisesti vääriäkin, eivätkö nekin ole maailmaa luovaa todellisuutta sikäli, että ne ovat toimijoilleen tosia ja ohjaavat näiden toimintaa?

Mitä kirjan yleiseen luettavuuteen tulee, siinä on tiettyä epätasaisuutta, kuten useiden eri kirjoittajien artikkelikirjoissa aina on. Enimmäkseen teksti on sujuvaa ja kiinnostavaa luettavaa, joskin keskivertoluokkia, joka kaipaa konkreettisempia ohjenuoria ja tapahtumia saadakseen sanoman selville, ei ehkä kaikkea ensimmäisellä lukemisella sisäistä. Globaalin ja paikallisen yhdistävää termiä ”glokaali” on kyllä pidettävä hiukan samantyyppisenä käsittehirviönä kuin toisen maailmansodan Suomi-tulkintojen mainitsemista ”kansallistaloudelliseksi” (viimeksi mainitun takana oleva ajatus ei ole asiallisesti epäilyttävä, mutta termi kuulostaa tautofoniselta – miten se esimerkiksi kääntyisi vieraille kielille?). ”Vastavallankumouksellinen” on puolestaan termi, jota ei pitäisi käyttää missään yhteydessä, sillä se ei koskaan tee oikeutta kummallekaan osapuolelle.

Suoranaisia asiavirheitä ei kovin paljon löydy, eräitä vuosilukuja lukuun ottamatta (Mechelinin senaatti ei esimerkiksi kaatunut vuonna 1907). Kirjan pääsanomahan liittyy sitä paitsi sen sisältämiin tulkintoihin ja näkökulmiin, ei faktadetaljeihin, mikä onkin aivan oikein.

Muutama tulkinta jäi kuitenkin hieman ihmetyttämään. Näitä ovat esimerkiksi kovin perinteisesti stereotyyppinen kuva niin vuoden 1918 monarkismista kuin Lapuan liikkeestä, jonka luokittelu ”fasisminä” on luvattoman yksinkertaistavaa. Samoin koen hieman yllättäviksi vuoden 1917 valtakuntaan liitetyt kysymykset siitä, ketkä porvarit ja mistä motiiveista kannattivat valtakuntaa, ja olivatko he samoja kuin edellisen vuosisadan lopun ”porvarilliset reformistit”? Tai ketkä porvareista ja miksi kannattivat tuolloin eduskunnan hajotusta?

Yllättävää tämä on nimenomaan siksi, että nuo kysymykset esitetään jotenkin aivan uusina, avoimina kysymyksinä, jotka vaatisivat lisätutkimusta. Eduskunnan hajotamiseen myötävaikuttaneita voimia on kuitenkin käännetty edestään hyvin monissa tutkimuksissa, ja senaattorien ja ministerivaltiosihteerien Enckellin motiivit on kaiveltu munaskuuta myöten (allekirjoittaneen lisäksi, ja perusteellisemmin, muun muassa Blomstedt, Luntinen, Upton, Polvinen, Jussila ja Rasilainen vain muutaman mainitakseni, Enckell puolestaan kirjoittaa asiasta muistelmissaan sivukaupalla). Valtakunnan porvarilliset kannattajat ovat puolestaan pääteltävissä eduskunnan ja eduskuntaryhmien pöytäkirjojen pohjalta varsin tyhjentävästi, eikä näistä ryhmistä juurikaan ole löydettävissä kytkentöjä aiempaan porvarilliseen reformismiin.

Kannattajat muodostuivat joko joukosta, joka oli tähän fyysisesti liian nuorta ja ”alaluokkaista” (Maalaisliitto in

corpore), tai voimista, jotka olivat aina kuuluneet sosiaali- ja talouspoliittisissa kysymyksissä oikeistoon – nuorsuomalaisten svinhufvudilaiset itsenäisyyslinjan edustajat. Kesän 1917 tilanteessa svinhufvudilaiset kuitenkin katsoivat, että valtakunnan itsenäisyysaspekti ajoi sisäpoliittisten näkökohtien ohi. Uusi ja sitäkin jyrkempi leirinvaihto seurasi taas syksyllä 1917. Sen sijaan valtakuntaa vastustivat katkerasti juuri ne piirit, jotka 1800-luvun lopulla ja vuosisadan vaihteessa olivat edustaneet sosiaalista näkemystä ja muodostaneet porvarillisen reformismin rekrytointipohjan – vanhasuomalaisen silloinen nuori siipi sekä nuorsuomalaisten stählbergiläiset.

Edellä mainittukin olkoon jonkinlaisena esimerkkinä siitä, että ryhmillä ja henkilöillä oli aika lailla merkitystä poliittisiin ratkaisuihin, rakenteiden vaikutuksesta riippumattakin. Tämän tunnustamiseksi ei tarvitse uskoa mihinkään klassiseen suurmieshistoriaan, sillä ratkaisuja selittävät paljon myös tunnetilat, väärinymmärrykset ja virheet.

Kaiken kaikkiaan ansiokas kirja, jossa on ainekset perusteosten yhdeksi klassikoksi – ehkä se on kuitenkin myös oman erikoisuutensa tuomien ansioiden osalta aika lailla velkaa edeltäjilleen.

Vesa Vares